

SZAKIRODALOM.

Konrad Haebler: *Typenrepertorium der Wiegendrucke. Abt. I. Deutschland und seine Nachbarländer. (Sammlung Bibliothekwissenschaftlicher Arbeiten Heft 19. u. 20. [II. Serie Heft 2. u. 3.])* Halle a. S. 1905. Rudolf Haupt. 8-r. XXXVII, 1, 293 l. Ára 25 M.

Konrad *Haebler*, kinek a német naptár incunabulumokról szóló munkáját a múlt alkalommal ismertettük, ismét nagyszabású könyvészeti munka első kötetével lép a nyilvánosság elé, melynek a hely és év nélküli ősnymtatványok meghatározásánál korszakalkotó fontossága lesz. Eddig az ilyen kelet nélküli sajtótermékeket jobbra csupán általános kritériumok, összevetések alapján határozták meg a bibliografusok s ennek folytán teljesen megbízható eredményekre nem is juthattak. Robert *Proctor*-é azon újítás érdeme, hogy a *British Museum* év nélküli nyomtatványainak közelebbi meghatározása alkalmából, a többé-kevésbé valószínű feltevések helyett a betűtypusok összevetése útján igyekezett a tényeket megállapítani. *Proctor* eljárását azóta az összes szakférfiak utánózták, de persze nem mindig ugyanolyan sikeresen: hiszen nem mindenkinek áll akkora — közel 10.000 kötetre rugó — anyaggyűjtemény korlátlan rendelkezésére, mint a *British Museum* néhai tisztviselőjének. A fakszimilék pedig ily összehasonlító munkáságnál az eredeti anyag fogyatékoságáért csak kevésbé kárpótolnak, mert — mint *Haebler* is megjegyzi — a fotocinkográfiai eljárás nem elég tökéletes ahhoz, hogy az olyan hajszálfinom különbségeket, melyekre itt különös súly fektetendő, megbízható módon visszaadja. De ezenkívül még az is roppant megnehezítette *Proctor* módszerének alkalmazását, hogy a hasonlóság vagy a meg egyezés megállapítása céljából minden egyes esetben külön-külön utána kellett járni a rendelkezésre álló összes anyagban.

Haebler typusjegyzékét abból a célból készítette, hogy *Proctor* módszerét egyszerűsített, de rendszerezett alakban bármely kutató számára könnyen hozzáférhetővé tegye. Ennélfogva az ABC betűiből kiválasztott egyetlen egy betűt, a legjellegzetesebbet,

mert változataiban legkönnyebben föismerhető s annak főbb variánsai szerint csoportosította a nyomdászokat. Ez a betű a frakturra nézve az M majuszkula, a latin típusra nézve a Qu diftongus. Minthogy szerzőnk művének most megjelent első kötetében Németország, Ausztria, Skandinávia, Svájc és Csehország, továbbá Kelet-Európa országainak (köztük hazánknak) könyvnyomtatóit repertorizálja, a fősúlyt e kötetben a gótikus betűkre helyezi. Nem kevesebbet mint 101 M formát különböztet meg ez országok nyomdászainak betűanyagában, melyeket külön táblázaton hasonmásban is bemutat.

Természetes, hogy ezen egyetlen betű alapján aligha lehetne megbízható eredményekre jutni: ehhez még számos más mellékkörülmény gondos összevetése is szükséges, melyeket *Haebler* valóban lelkiismeretes pontossággal sorol fel táblázatainak megfelelő rovataiban. Így első sorban tudnunk kell a betűtípusok nagyságát, a miről szerzőink oly módon tájékoztat, hogy minden egyes könyvnyomtatónál feltünteti 20—20, illetve ha misszale típusokról van szó, 10—10, kánonbetűknél pedig 5—5 teljes sor mértékét. Az ekként nyert számadatok persze szintén csak hozzávetőlegesek s csupán papírra nyomtatott könyvekről vétettek, mert a hártanyomatok, a használt anyag nagymérvű összehúzóda folytán, eféle mérésekre teljesen alkalmatlanok.

Ugyancsak a meghatározás előmozdítására szolgálnak az egyes könyvnyomtató műhelyekben használatos kezdőbetűkre és tipográfiai ékitményekre vonatkozó adatok. Azonban megjegyzendő, hogy tekintettel arra a gyakori esetre, miszerint több nyomdász teljesen megegyező diszító anyag felett rendelkezik, ezek az adatok korántsem nyújtanak a meghatározásokhoz oly biztos támpontokat, mint a szövegbetűk, melyek csak a legritkább esetben vándoroltak egyik kézből a másikba. Viszont igazat kell adnunk *Haebler*-nek abban, hogy nagy óvatossággal felhasználva, az ilyen eredeti és könnyen felismerhető iniczialék sokszor igen jó tájékoztatást nyújtanak, sőt hogy műtörténeti jelentőségük is bőven indokolja azok felvételét.

A címzlapokat diszító fametszetek közül csak azokat sorolja fel s írja le röviden *Haebler*, melyek az egyes művek belső tartalmához nem állanak vonatkozásban, s inkább a később kifejlődő nyomdászjelvények előfutárjainak, semmint valódi illusztrációknak tekinthetők.

Végül a mi a papiros vízjegyeit illeti, *Haebler* ezeket teljesen mellőzni volt kénytelen, mert ismeretük a tudomány mai állása szerint az egyes nyomtatványok közelebbi meghatározását épen-séggel nem mozdítja elő. Különben is köztudomású, hogy az első könyvnyomtatók oly csekély papirkészlettel rendelkeztek, miszerint gyakran megesett, hogy rendszeren kis példányszámban előállított

kiadványaik iver egy és ugyanazon könyvben is a legkülönbébb minőségű és eredetű anyagból valók.

Ellenben a rovat- és elválasztójegyek, melyek az ösnyomtatványoknál oly nagy szerepet játszanak. *Haebler* művében kiváló gondoskodás tárgyát képezik s méltán, mert főleg a kevésbé produktív műhelyek termékeire nézve ezek nyújtják a legbiztosabb felvilágosítást.

E karakterisztikumokhoz a latin jellegű típusoknál, a hol a Qu betű alapján csupán három csoport különböztethető meg, becses kiegészítésül *Haebler* a gyakrabban előforduló rövidítések (-*rum*, -*que*, -*us*,) formáit is fölvette s jellegzetes alakjait ábrákban mutatva be, az apróbb eltéréseket pontos leírások útján igyekezett pótolni.

E leírásokat említve, lehetetlen ki nem fejeznünk igaz elismerésünket *Haebler*-nek ép oly világos, mint következetes terminológiája iránt, melynek kitételeit szabatos körülíráson kívül, sikerült illusztrációk segítségével tette érthetővé s a mely nagyban elősegíti munkájának használhatóságát. *Dr. Gulyás Pál.*

Wóznér Ignác, Durmits Imre és Pavlovszky J. Alajos.
A betűszedés elméleti és gyakorlati kézikönyve. Budapest, 1905.
Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. 8° XIV, 228 l. Ára ?

Ez a könyv, mely az Athenaeum r.-t. nyomdájának vezető-munkásai által a szedőtanoncok részére rendezett szaktanfolyam előadásait tartalmazza, első sorban pedagogia-czélokat szolgál s mint ilyen túlnyomóan gyakorlati jellegű; de azért kiváló szolgálatokat tehet azoknak is, a kiknek nem kenyerők ugyan a könyvnyomtatás, de hivatásuknál fogva többé-kevésbé szoros kapcsolatban állanak vele. Világos, bár itt-ott kissé magyartalan, előadás, sok évi tapasztalat gondos felhasználása s lelkes tárgy szeretet jellemzik e munkát, melynek beosztását a következőkben ismertetjük olvasóinkkal.

Rövid bevezetés után, melyben a könyvnyomtatás feltalálásáról s az azt megelőző tapogatózó kísérletekről van szó, a dolgozat első harmadában (1—96. ll.) a szedőmesterség elemi ismeretei tárgyalvák. E rész szől, többek közt, a czímek és jegyzetek szedéséről, a sima és táblázatos szedésről, a tördelésről, a gyakoribb és ritkább kilövési módokról, a hangjegyszedésről s a matematikai, meg csillagászati jegyek alkalmazásáról. Feltűnt, hogy szerzők, a kik pedig, mint a mesterszedésről szóló második fejezet több passzusából kitetszik, a modern, négyszögesítő elveknek hódolnak, a kezdőbetűk használatáról szólva (54—55. ll.) azok elhelyezésénél irányadóul az inicziálé felső szélét tekintik, melyet még akkor is egy vonalba kívánnak hozni a szöveg első